

KIRJA-ARVIO:

OLOSUHTEIDEN PAKOSTA

Minna Kilkki (toim.): Se minkä jaksat kantaa. Karjalaisten naisten ja miesten elämäkertoja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2004. 482 s.

Jaana Loipponen

”LUPAUS OLI LUPAUS”

Sota laittoi kodeistaan matkaan 420 000 isoa ja pientä ihmistä, pari tuntia vain saattoi olla aikaa pakata, eikä kaikkea saanut mukaan. Käsky oli kova: se minkä jaksat kantaa. Pikkutyttö olisi kuitenkin jaksanut kantaa vähän enemmän kuin sen, mikä oli tarpeen: omat nukkensa.

Viipurista tuli evakkojuna, joka oli sullottu täyteen Karjalan evakoita. Mummo ja minut työnnettiin mukaan. Olisin halunnut ottaa mukaani nuket, mutta ei. Ruoka ja vaatteet olivat tarpeellisempia. Äitini lupasi pitää huolen nukeista. Matkasta tuli kärsimyksen matka meille niin kuin kaikille evakoille. Välillä pakenimme syvään lumihankeen, jossa mummo ei jaksanut kablata vaan sai sydämvaivoja. Seisoin itkien ratapenkalla, sillä olin varma, että juna jättää meidät. Pääsimme kuitenkin onnellisesti perille Heinolan maaseurakunnan pappilaan, pakomatkamme päämäärään.

Vietimme joulun siellä. Aattona löysin paketista kaksi uutta nukkea. Äitini ei ollutkaan pitänyt huolta nukeistani! Ne olivat palaneet aitan tulipalossa. Olin hyvin pettynyt ja usko äitiini horjui. Lupaus oli lupaus. (1)

Mistä kaikesta sitä joutuukaan päättämään ja mistä luopumaan, kun on sota. Äidit tietävät, kuinka tärkeitä nuket ovat lapsille. Mutta sodan kauhujen määrää he eivät osaa arvata. Miltä tarinan äidistä tuntui, kun nuket paloivat? Hän oli arvellut säästävänsä pienen lapsen voimia. Tytär ymmärtää äitinsä tuskan myöhemmin, opastaessaan itse pakolaisia uudessa maassa: ”Olen usein pitäessäni luentoja pakolaisuudesta ruotsalaisille koululaisille kertonut juuri siitä lapsen lujasta luottamuksesta äidin tai isän lupaukseen, jota he eivät voikaan pitää olosuhteiden pakosta.

Minulta paloivat nuket, nämä pakolaislapset ovat saaneet jättää isovanhemmat, sukulaiset ja toverinsa eivätkä ehkä koskaan saa tavata heitä.”

Minna Kilkin toimittamassa *Se minikä jaksat kantaa* -kirjassa näitä tarinoita sodan melskeisiin juuttuneista lupauksista on 29, selkeästi kahdessa osassa, vanhempien ja isovanhempien sekä oman elämän kuvauksiin jaoteltuina. Kilkki on käyttänyt 1997–1998 kilpakirjoituksen naiselämäkertoja ja 2001–2002 mieselämäkertoja, kaikkiaan 476 elämäntarinaa. Karjalaisten elämäkertoja kerättiin myös 1983–1984, jolloin kirjoituksia tuli yli tuplasti seuraavien keruiden verran. Kaikki joko Karjalan liiton yksin tai Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston kanssa yhdessä keräämät elämäkerrat on arkistoitu Kansanrunousarkistoon.

”MUUALTA” KOTIIN

Tällaisen tarinakokoelman julkaisulla on juuri erittäin merkittävä asema ymmärryksen kasvattamisessa siitä, mitä sota ja väkivalta merkitsevät niiden pyörteisiin joutuneille. Pakolaisten asema on kaikissa maissa ja kaikkina aikoina sama: paikkansa joutuu etsimään. Evakkokodissa lapsen elämä on jatkuvaa kuulostelua, mitä tapahtuu:

Tunnelma oli aina painostava. Uhkaavan vaaran tunsin joka hetki ympärillään. Uutisia kuunneltiin tarkkaan ja sitten eräänä iltana radiossa kerrottiin rauhasista ja uudesta rajasta. Ymmärsin yhtäkkiä, ettei minulla olekaan enää kotia. Juoksin pimeään eteisen nurkkaan itkemään menetystäni. Voi sitä tuskaa, jonka tunsin rinnassani. Sieltä äiti löysi minut. En koskaan unohda hänen sanojaan: ”Niin kauan kuin minä elän, sinulla on koti.” Äitiparka. Eihän hänkään tiennyt, missä se koti tulisi olemaan.

Karjalaispakolaisten tarinoiden kanssa rinnan voisi lukea Laura Huttusen väitöskirjasta *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien elämäkerroissa* (2002), jossa yhtenä osana ovat Suomeen sotia paenneiden omaelämäkerrat. Suomeen Karjalasta tai ”muualta” tulleiden tarinoissa on paljon samaa. Karjalainen nainen muistaa aikuisena, kirjoittaessaan elämästään, kuinka hän omaa murrettaan puhuvana etsi turhaan leikkikaveria turkulaisella pihalla. Silti kieli oli sama, ja hän uskookin itsellään olleen helpompaa kuin niillä, jotka joutuvat vieraaseen maahan ja kulttuuriin, vieraan kielen keskelle.

Huttunen käyttää termiä *diasporinen*, lähtömaahan katsova asento (ja on hyvin tietoinen diasporan erilaisista merkityksistä), verrattuna *transnationaalisiin*, paluun ajatuksesta luopuneeseen elämäntapaan. Hänen kysymyksensä on, voivatko nämä yhdistyä: ”Voiko kahteen paikkaan orientoitua samanaikaisesti?” Karjalaisissa elämäkerroissa ainakin elämä tuntuu usein rakentuvan juuri kahden paikan väliin, yhdistäjänä on tunne kodista: juuret Viipurissa, Rauma rakkaana kotina. Jotkut ovat ratkaisseet identiteettinsä monipuolisuuden konkreettisesti: ensin kirjoittaja

ylittää kotipihaansa ja sitten yhdistää samaan kuvaukseen pihapiirin kunnostetun tiilinavetan, jonka takaseinälle on maalattu kuva ”kotimaisemastamme Lumi-vaarasta”. ”Siellä on myös tavaroita, joita on tuotu Karjalasta.”

LÄHIHISTORIAN OPPITUNTI

Minna Kilkin toimittama elämäkertakokoelma on lähihistorian oppitunti, mutta samalla se on kuin jännitystarina. Kunpa tätä markkinoitaisiin nimenomaan hyvin kirjoitettuna tarinoina sodan seurauksista. En väheksy alaotsikkoa *Karjalaisten naisten ja miesten elämäkertoja*, mutta toivon, että lukija huomaa kertomuksen yleismaailmallisuuden: 50 kilometrin päivämatkoja tuntemattomaan tekee tälläkin lukemisen hetkellä liian moni. On syttynyt sota.

Kilkin toimituksellinen ote pitää. Olen lukenut samoja tarinoita Kansanrunousarkistossa omaa sotalleski-väitöskirjaani varten, ja voin vain ihastella toimittajan taitoa poimia olennainen osin pitkistä alkuperäisistä kirjoituksista. Kirjoituksen sävy, tunne ja voima ovat tallella, terävöitettynä.

Voiko elämäkertoja kuvittaa? Minusta kuvia olisi saanut olla lisää ja isommalla, vaikka sivuja nytkin on kunnioitettava määrä. Kuvatoimittajaan satsaaminen olisi kustantajalta loistava kädenojennus lukijalle. Esimerkiksi pohjalaisten Amerikan-siirtolaisten elämäkertoihin pohjaavassa *Almalla on kaikki oorait*-kirjassa (2003) kuvien merkitys ajankuvan luojana on oivallettu. Karjalaisten tarinoissa kuvilla olisi ratkaisevasti sanottavaa, sillä niillä saatetaan piirtää sitä maastoa, josta edes karjalaisten jälkipolvilla ei ole omakohtaista kokemusta.

Luin *Se minkä jaksat kantaa*-kokoelmaa mielihyvin. Sen ”arviointi” on ollut vaikeampaa: ”Miten arvioida elämäkertakokoelmaa?” Mietin, teenkö tarpeeksi oikeutta taitaville kirjoittajille, jotka ovat antaneet elämäntarinansa osaksi yhteistä suomalaista kertomusta, julkisesti luettaviksi (kirja toimii siinä samassa tehtävässä kuin vaikka Pauliina Latvalan toimittama *Suvun suuri kertomus*, 2001).

VIITTEET

1. Lainaukset elämäkerroista: Vieras maa, vieras kieli, Seija Eronen, 401–407; Maailmanmatkaaja ja sillanrakentaja, Pirkko Valtonen, 439–455; Elämän näyttämöllä, Tuula Parviainen, 464–477.

KIRJALLISUUS

HUTTUNEN, LAURA 2002: *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien elämäkertoissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 861. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LATVALA, PAULIINA (toim.) 2001: *Suvun suuri kertomus: muistitietoa itsenäisen Suomen vaiheista*. Kansanelämän kuvauksia 53. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

YLI-OLLI, MARJATTA 2003: *Almalla kaikki on oorait. Amerikan siirtolaisuuteen liittyvä muistelukerronta Pohjanmaalla*. Espoo: Tietosumma Oy.

Jaana Loipponen (FM) on sosiologian (Newcastlen yliopisto) ja yhteiskuntapolitiikan jatko-opiskelija (Helsingin yliopisto).